

Комплексна система моніторингу та прогнозування соціальних виплат як інноваційна соціальна технологія

Н. БАРАНОВА,

кандидат економічних наук

Центр перспективних соціальних досліджень

Міністерства соціальної політики та НАН України, м. Київ,

Н. ФЕДІРКО,

кандидат економічних наук

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

Досліджуються сучасні управлінські соціальні технології, які використовуються в процесі прийняття державних рішень у сфері соціального захисту населення. Дається оцінка ефективності розроблених соціальних технологій з точки зору досягнення ними соціально корисних цілей на сучасному етапі розвитку України. Розкрито роль та призначення Комплексної системи моніторингу та прогнозування соціальних виплат, її організаційно-функціональну структуру та управлінські можливості.

Исследуются современные управленческие социальные технологии, используемые в процессе принятия государственных решений в сфере социальной защиты населения. Дается оценка эффективности разработанных социальных технологий с точки зрения достижения ими социально значимых целей на современном этапе развития Украины. Раскрыты роль и предназначение Комплексной системы моделирования и прогнозирования социальных выплат, её организационно-функциональная структура и управленческие возможности.

The article is focused on the modern social management technologies used in public decision-making process in the field of social protection. The effectiveness of the developed social technologies has been assessed in terms of social objectives achieved thereby at the present stage of development of Ukraine. The role and purpose of the integrated system for modeling and forecasting of social benefits, as well as its organizational-and-functional structure and managerial possibilities have been disclosed.

Ключові слова: управлінські соціальні технології, система соціального захисту, соціальні виплати та допомоги, соціальний моніторинг та прогнозування, соціальний бюджет.

Постановка проблеми. Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку і високих стандартів життя в Україні можливо тільки на основі постійної модернізації країни та запровадження інноваційних технологій. Інноваційні технології мають стати складовою як політичного, економічного, так і соціального розвитку.

Світовий досвід показує, що в розвинутих країнах широко використовується інноваційний метод освоєння соціального простору – його технологізація. Інноваційні соціальні технології виступають як важливий елемент і результат діяльності людини, спрямованої на стабільний соціально-економічний розвиток держави. Соціальні технології можна розглядати як інноваційну систему методів виявлення і використання потенціалів соціальної системи, отримання

оптимального соціального результату. Найважливішим завданням соціальної технології є виявлення закономірностей управління соціально-економічними процесами, використання їх з метою створення сприятливих умов життєдіяльності людей. Найчастіше зустрічаються та використовуються на практиці технології стратегій управління, соціального моделювання та прогнозування, інформаційні технології тощо.

Особливе значення інноваційна діяльність має в періоди кризи, коли практично повністю змінюються технології соціальних процесів і виникає необхідність удосконалення соціального управління, оновлення економічної та соціальної сфер. У такий період особливої актуальності набувають програми соціального захисту вразливих верств населення, які розробляються і реалізуються за допомогою комплексу соціальних технологій. Практичним втіленням

визначених у програмах цілей стає система соціальних виплат.

Соціальні технології в Україні використовуються вкрай нераціонально. Причини такого стану різноманітні. Це і відсутність науково-обґрунтованої концептуальної моделі розвитку соціального простору, що представляє собою величезне різноманіття соціальних процесів, і протиріччя між інтелектуальним потенціалом науки, освіти, провідної практики і рівнем використання соціально-технологічних знань у різних сферах суспільного життя, і неадекватність соціальних технологій, які використовуються в процесі управління соціальними процесами, їх неспроможність враховувати стратегічні пріоритети економічного розвитку, що стримує дію його рушійних сил. Виникає замкнене коло соціально-економічних перешкод, для виходу з якого необхідним є використання інноваційних соціальних технологій з метою узгодження політики економічного зростання та політики соціального захисту відповідно до цілей довгострокової стратегії розвитку. До таких технологій можна віднести Комплексну систему моніторингу та прогнозування соціальних виплат, що впроваджується у Міністерстві соціальної політики України з метою підвищення ефективності управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність та соціальна значущість теми дослідження обумовлюють значну увагу до неї як з боку науковців та дослідників, так і з боку представників органів влади. В наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких особливої уваги заслуговують праці В. С. Дудченко, Л. Я. Дятченко, В. Н. Іванова, І. Ю. Косулі, М. П. Лукашевича, І. І. Миговича, В. М. Ніколаївського, Г. Д. Нікредіна, В. І. Патрушева, В. І. Паніотто, Л. М. Хижмяка, Ю. І. Яковенко, досліджено сутність, форми та методи інноваційних соціальних технологій, їх класифікацію, фактори, що впливають на впровадження соціальних технологій у практику управління та ефективність їх функціонування. Особливу увагу в дослідженнях приділено інформаційним соціальним технологіям, розробка і впровадження яких відбувається на основі використання методів соціального моделювання та програмування.

Поряд з цим, недостатньо дослідженим, на наш погляд, залишається питання розробки нових соціальних технологій підтримки прийняття рішень в процесі управління системою соціального захисту, що сприяло б скороченню невиправданих бюджетних витрат, більш раціональному використанню фінансових та матеріальних ресурсів і підвищенню ефективності соціальної політики загалом.

Мета дослідження полягає у здійсненні оцінки соціальних технологій та ефективності їх взаємодії з точки зору досягнення соціально корисних цілей на сучасному етапі розвитку України.

Основні результати дослідження. Соціальні технології є інтелектуальним наукоємним ресурсом і охоплюють комплекс прийомів, які використовуються для досягнення соціально корисних цілей. Вони дозволяють оптимізувати процес управління, вивчати та передбачати різноманітні соціальні зміни, активно впливати на практичне життя та отримувати ефективний прогнозований соціальний результат.

На жаль, від початку ринкових трансформацій в Україні управління розвитком соціальної сфери здійснювалось без використання новітніх механізмів та інструментів, а впроваджувані технологічні нововведення не набули системного характеру. В роботі державних службовців, які безпосередньо здійснюють розробку та впровадження заходів соціального захисту, не вистачає прозорих засобів, які дозволяли б аналізувати фінансові ресурси системи, оцінювати адресність їх використання, прогнозувати розміри соціальних виплат та доходів громадян, моделювати їх зміну за різними економічними сценаріями реформування тощо.

Першою комплексною автоматизованою соціальною технологією, призначеною для здійснення оцінки та прогнозування основних показників системи соціального захисту, стала модель соціального бюджету. Робота над її створенням розпочалась у 1999 р. за технічної підтримки Міжнародної організації праці та здійснювалась спеціалістами Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики та НАН України. Модель соціального бюджету побудовано як імітаційну економіко-математичну модель, аналогі якої досить широко використовуються в країнах з ринковою економікою, оскільки дозволяють найточніше відобразити досліджуваній об'єкт та динаміку його функціонування. Вона призначена для прогнозування показників соціального бюджету, зокрема соціальних витрат та джерел їх фінансування, з урахуванням впливу макроекономічного середовища, демографічних процесів та ситуації на ринку праці¹. При цьому, використовується техніка електронних таблиць, що мають внутрішні та зовнішні взаємозв'язки. Це робить модель динамічною та багатofункціональною, здатною адаптуватись до змін в законодавстві, виконувати повторні розрахунки при внесенні нових даних, імітувати вплив різних сценаріїв економічного розвитку на соціальну сферу.

Досвід наукової роботи з моделлю соціального бюджету довів доцільність її використання як про-

¹ Розробка регіонального соціального бюджету: Методичні рекомендації / За заг. ред. Ю. І. Єханурова; за ред. Н. П. Баранової, Н. М. Дезьової / Центр перспективних соціальних досліджень Мінпраці та соціальної політики і НАН України, Дніпропетровська обласна державна адміністрація, Дніпропетровська державна фінансова академія. – Дніпропетровськ, ДДФА, 2005. – 208 с. – С. 9.

відної соціальної технології на всіх рівнях управління. Втім, на жаль, широкого застосування в діяльності державних службовців для оцінки поточних соціальних параметрів та обґрунтування їх потенційних змін вона не отримала. Головна причина цього полягає у відсутності в Україні механізмів та сприятливих умов, які б забезпечували не лише примноження наукових розробок, але і їх впровадження в господарську практику.

З метою створення в Україні інструментарію, який дозволить тим, хто приймає рішення, робити якісний довготерміновий вибір, завчасно передбачаючи можливі наслідки модернізації системи соціальної допомоги, у 2008 р. на замовлення Міністерства соціальної політики України в рамках проекту «Підтримка розробки середньострокової стратегії для поліпшення системи соціальних виплат» було розпочато створення Комплексної системи моніторингу та прогнозування соціальних виплат (далі Комплексна система). У результаті спільної роботи експертів проекту та наукових працівників Центру перспективних соціальних досліджень у створеній системі отримали свій подальший розвиток методичні підходи моделі соціального бюджету, втім її можливості щодо моніторингу, прогнозування та моделювання показників сфери соціального захисту стали значно ширшими та прогресивнішими. Розроблено методичні рекомендації щодо її використання з метою полегшення впровадження в управлінську практику².

Розроблена на високому технічному рівні Комплексна система має структуру, аналогічну до тієї, що використовується в багатьох країнах Європи. Вона дозволяє ефективно проводити мікросимулювання національних інструментів податків та виплат, здійснювати аналіз чутливості соціальних індикаторів, а також оцінювати зміни у політиці. Цілісність підходу до планування в Комплексній системі забезпечується, з одного боку, за рахунок передбачення майбутніх видатків та необхідних ресурсів системи соціального захисту на макrorівні із врахуванням економічних та демографічних чинників, а з іншого, за рахунок моделювання податків та виплат на мікрорівні для здійснення оцінки впливу заходів соціальної політики на доходи домогосподарств.

Інформаційне забезпечення Комплексної системи формується на основі даних, одержуваних з усіх доступних статистичних та адміністративних джерел, даних первинних вибіркового обстеження домашніх господарств та даних реєстрів.

Комплексна система розроблена з використанням сучасних провідних комп'ютерних технологій, які забезпечують її динамічність, гнучкість, швидкість та простоту у використанні. Основною платформою

для роботи з системою слугують такі спеціальні програмні засоби, як Microsoft SQL Server 2008 та GAMS, які взаємодіють з середовищем Business Intelligence Development Studio, призначеним для універсального просторового моделювання, а також Microsoft Access та Microsoft Excel, які мають широке застосування та включені до стандартного пакету робочого програмного забезпечення. Технологія Business Intelligence була створена для вирішення інформаційних потреб бізнесу та приватних підприємств і нині успішно використовується в багатьох бізнес-організаціях. Втім, практика підтверджує, що вона може також застосовуватися і для підтримки процесу прийняття рішень державними органами.

У загальному вигляді Комплексна система моніторингу та прогнозування соціальних виплат складається з трьох компонентів, які стосуються створення бази даних, здійснення моделювання і прогнозування та формування звітності (рис. 1).

Компонент «База даних» сформовано шляхом збору та обробки вхідних даних із різномірних джерел, відмінних за формою представлення та структурною побудовою, їх інтеграції (вилучення, перетворення і завантаження) та переміщення до єдиного сховища даних за допомогою «Сервісу інтеграції даних» (SSIS) технології Business Intelligence.

Зведене сховище даних призначене для зберігання всіх даних, приведених до максимального рівня їх дезагрегації (подрібнення) з метою їх подальшого використання для аналізу та прогнозування. Перевагами сховища даних, створеного в середовищі Business Intelligence, порівняно з іншими електронними базами даних є можливість швидкого отримання потрібної користувачам інформації з мінімальними витратами часу на навчання роботи з ним, а також охорона даних за рахунок обмеження доступу до інформації сторонніх осіб. Організація сховища даних здійснена відповідно до вимірного підходу, що базується на ідентифікації показників на основі системи їхніх вимірів. Система вимірів використовується в базах даних, що містять значну кількість дезагрегованих та закодованих показників. Сукупність вимірів показника фактично уособлюють його сутнісне значення.

Сформоване сховище даних складається з набору таблиць даних, серед яких є основні (фактичні) таблиці, що містять загальний масив інформації, та допоміжні, що містять інтерпретацію кодування різних типів вимірів, між якими визначені та закріплені взаємозв'язки. Така його побудова не заважає управління іншими інформаційними системами, не потребує дублювання інформації про бюджет та соціальні рахунки, проте дозволяє накопичувати дані, необхід-

² Комплексна система моніторингу та прогнозування соціальних виплат: Методичні рекомендації / За заг. ред. Н. П. Баранової, З. В. Медвідь / Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України. – К.: Дух і література, 2010. – 192 с.

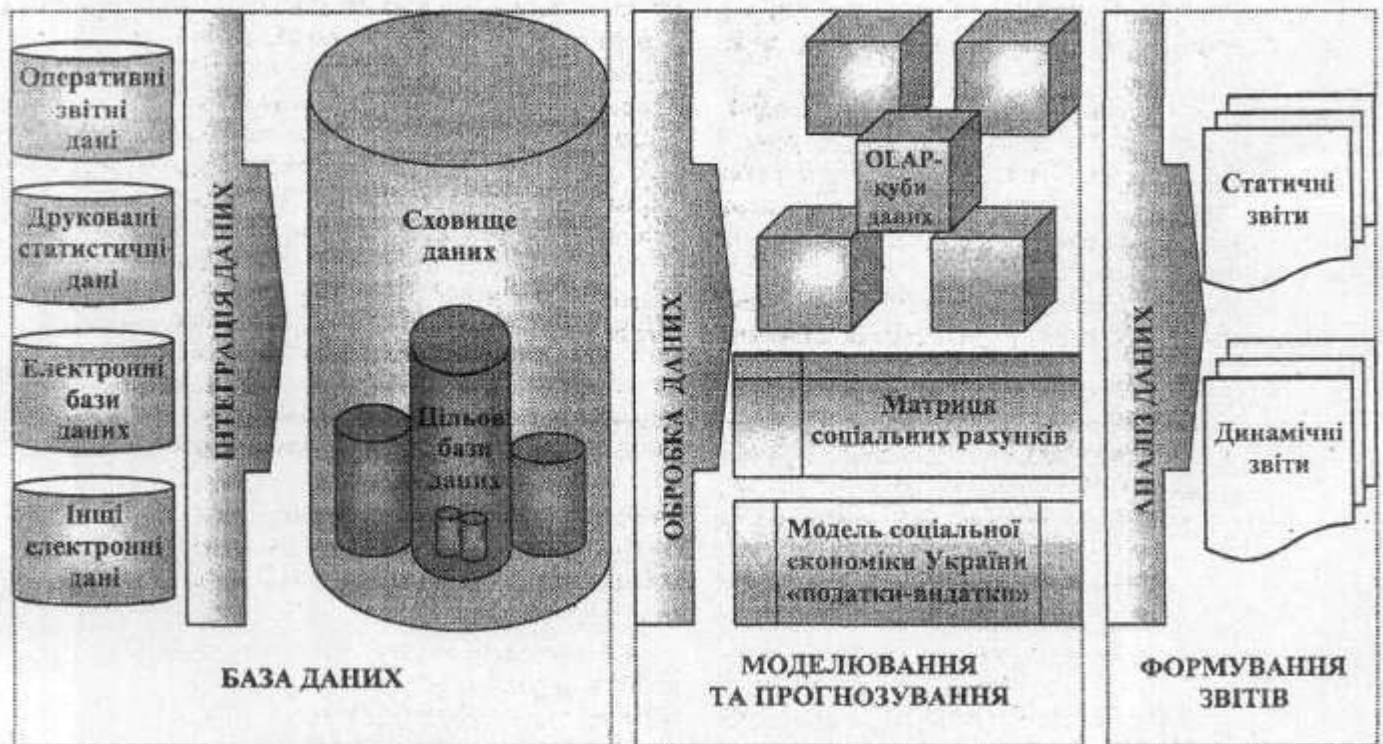

Рис. 1. Організаційно-функціональна структура Комплексної системи моніторингу та прогнозування соціальних виплат

ні для роботи з Комплексною системою на всіх подальших етапах³. Окрім того, існує можливість розширення існуючого сховища даних до середовища, яке містило б всю наявну інформацію не лише про соціальний сектор, але й про інші сфери, зокрема, про економічну, бюджетну, демографічну, таким чином забезпечивши його повну відповідність вимогам фахівців, що приймають управлінські рішення.

Перетворення інформації, накопиченої базою даних, в реалістичні прогнози та життєздатні середньо- та довгострокові сценарії в сфері соціальної політики здійснюється в межах створеної Комплексної системи за допомогою такої її складової, як компонент «Моделювання та прогнозування». Він включає: 1) універсальну модель вимірів (UDM), яка об'єднує у собі згруповані за різними напрямками OLAP-куби даних, створені за допомогою «Сервісу аналізу даних» (SSAS) технології Business Intelligence; 2) матрицю соціальних рахунків (SAM), створену зі сховища даних за допомогою OLAP-куба і представлену в аналітичній формі у вигляді таблиці Microsoft Excel; 3) модель соціальної економіки України «податки-видатки» (MUSE), розроблену на базі програмного забезпечення GAMS.

Використання цього компоненту надає можливість вибору та створення зі сформованого сховища даних різноманітних баз даних, згрупованих у відпо-

відні OLAP-куби згідно потреб користувача. OLAP – це технологія швидкого збору та аналізу інформації у різних зрізах, яка дистанційно здійснює навігацію в наборі даних у заданій сфері за допомогою використання багатомірних структур – кубів. Використання OLAP-кубів надає Комплексній системі унікальності та створює низку переваг для користувача, серед яких:

- можливість оперувати величезними масивами даних та здійснювати максимально оперативний та швидкий їх моніторинг;
- можливість здійснення багатоваріантного аналізу за окремими заходами незалежно від кількості та комбінації обраних показників та вимірів (наприклад, можна виконати детальний аналіз використання фінансових ресурсів на виплату окремого виду допомоги, побудувавши куб, в якому показниками будуть кількість виплат, плановий обсяг фінансування та фактичний обсяг перерахованих коштів, а вимірами – форма звітності, регіон, витрати та рік);
- можливість обчислення на основі OLAP-кубів додаткових аналітичних та прогнозних показників;
- можливість формування звітів на основі створених OLAP-кубів безпосередньо у середовищі Business Intelligence відповідно до обраних вимірів;
- можливість побудови OLAP-кубів окремо для макро- та мікрорівня дослідження;

³ Філіп Жан-Марк. Підтримка розробки середньострокової стратегії для поліпшення системи соціальних виплат: Звіт про виконання завдання. – Київ. – 2010. – 11–27 травня.

– можливість у разі відсутності прямого доступу до Комплексної системи одержання електронною поштою офф-лайнних OLAP-кубів, тобто видлучених зі сховища даних, що містять всю необхідну інформацію;

– можливість легкого отримання обраної інформації зі сховища даних, її збереження в інших електронних форматах чи роздрукування.

Загалом в Комплексній системі всю інформацію, що міститься у сховищі даних, згруповано в OLAP-куби за наступними напрямками: «Населення», «Бюджет», «Соціальне страхування», «Чорнобильські виплати», «Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям», «Пільги», «Соціальні допомоги», «Допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Домогосподарства», «Національні рахунки», «Сховище даних матриці SAM» та «Сховище даних моделі MUSE».

У матриці соціальних рахунків (Social Accounting Matrix – SAM) агрегуються, а також врівноважуються та збалансовуються всі показники, що містяться у сховищі даних, за джерелами фінансових надходжень та напрямками їх використання. Зі статистичної точки зору матриця поєднує в собі дані: 1) зведених національних рахунків – товарів та послуг, виробництва, утворення доходів, використання доходів та операцій з капіталом; 2) рахунків доходів та витрат економічних агентів (секторів); 3) фінансового рахунку (балансу фінансових активів і пасивів сектора фінансових установ, передусім банківської системи, та сектору «решта світу»).

Розробка такої інтегрованої матриці дозволила відобразити в Комплексній системі у розгорнутому вигляді процес обігу фінансових коштів – перехід від первинних доходів економічних агентів, отриманих від участі у процесі виробництва, до їх кінцевого використання на споживання та нагромадження, як в цілому в економіці, так і в розрізі секторів. У кінцевому вигляді матриця соціальних рахунків представляє собою інтегровану та консолідовану квадратну таблицю, в якій сума рядків повинна дорівнювати сумі стовпців. У рядках представлені витрати, а у стовпцях – доходи. При цьому, сукупна економіка розглядається як складна система взаємозалежних операцій: якщо одні економічні агенти витрачають певні фінансові кошти, то інші їх отримують. Тобто, всі інституційні агенти розглядаються одночасно як покупці, так і продавці, а одна й та сама сума коштів – одночасно є як витратами, так і доходами.

У структурі матриці соціальних рахунків, розробленої для України в межах Комплексної системи⁴, всі грошові потоки відповідно до об'єктів їх надходження та спрямування згруповані у наступні блоки: фактори виробництва (праця, капітал); економічні

суб'єкти (населення, підприємства, держава, решта світу); джерела фінансування (прямі податки, непрямі податки, система соціального страхування); галузі та сектори (сільське господарство, промисловість, приватний сектор, державний сектор); а також виокремлено блок накопичення.

Показники матриці соціальних рахунків використовуються при роботі із симуляційною моделлю соціальної економіки України «податки-видатки» (Modeling Ukraine Social Economy – MUSE), інтегрованої до Комплексної системи. Ця модель призначена для виконання симуляційних прогнозних розрахунків з метою оцінки впливу змін у соціальному секторі та податковому навантаженні на доходи населення (у розрізі окремих груп населення), оцінки впливу рішень у сфері соціальної політики на зменшення бідності серед домогосподарств, а також надає можливість виконати інші симуляційні експерименти, що використовуватимуть як податкові, так і соціальні індикатори як на мікро-, так і на макрорівні.

Концептуальні засади розробки моделі MUSE ґрунтуються на методичних підходах побудови симуляційних моделей «податки-видатки», що використовуються в провідних європейських країнах, а також на взаємозв'язках та взаємозалежностях показників матриці соціальних рахунків. У її структурі виокремлюються агенти ринку та трансферти між ними відповідно до структури матриці SAM. Зокрема в якості економічних агентів, що беруть участь у перерозподілі фінансових коштів, в моделі виокремлені: пенсіонери, зайняті, безробітні, економічно неактивні особи працездатного віку, студенти, діти, підприємства, держава, соціальні фонди та решта світу. Маніпулювання зміною трансфертів між ними складає основу симуляційних розрахунків в моделі та дозволяє формувати сценарії заходів соціальної політики. Модель дозволяє здійснювати симуляції як за сукупними обсягами трансфертів, так і за окремими видами, до яких віднесено: державні допомоги на освіту, державні сімейні допомоги, державні допомоги малозабезпеченим, виплати по соціальному страхуванню на випадок тимчасової втрати працездатності, пенсійні виплати, виплати за соціальним страхуванням на випадок безробіття.

Методологія побудови моделі MUSE базується на положеннях кейнсіанської макроекономічної теорії з орієнтуванням на такі соціально-економічні сектори, як: сільське господарство, промисловість, приватний сектор, державний сектор охорони здоров'я, державний сектор освіти, інші державні сектори. Усі показники моделі об'єднані в окремі блоки (виробничий, споживання, доходів, податкових надходжень, соціальних внесків, соціальних трансфертів, витрат, інвестицій, заощаджень і фінансування) та взаємо-

⁴ Філіп Жан-Марк. Підтримка розробки середньострокової стратегії для поліпшення системи соціальних виплат. Звіт про виконання завдання. – Київ. – 2010. – 11-27 травня.

пов'язані між собою визначеними функціональними залежностями, вираженими у вигляді динамічних рівнянь.

Таким чином, модель MUSE дозволяє розробляти симуляційні сценарії розвитку системи соціальних виплат залежно від зміни параметрів трансфертів (у вигляді доходів чи видатків) для різних складових моделі (державного бюджету, системи соціального страхування, податкового навантаження, бюджетів домогосподарств, демографічних та економічних чинників). Це дозволяє розширити можливості Міністерства соціальної політики України у розробці заходів соціальної політики та, зокрема, у відпрацюванні сценаріїв модернізації системи соціальних виплат, які б забезпечили, з одного боку, досягнення принципу адресності соціальних допомог, а з іншого, – оптимізацію та ефективне використання наявних бюджетних ресурсів.

Компонент «Формування звітності» є третім компонентом Комплексної системи, який розроблено за допомогою Сервісу формування звітності (SSRS) в середовищі Business Intelligence. Робота з ним передбачає використання результатів попередньо узгоджених та налаштованих компонентів «База даних» і «Моделювання та прогнозування». Він включає в себе локальні OLAP-куби та офф-лайнні блоки, за допомогою яких результати сформованих звітів можна представляти у таких формах:

- статичній, коли звітна інформація формується безпосередньо спеціалістами, які здійснюють обслуговування Комплексної системи, та надсилається її замовникам у паперовому вигляді чи в електронному форматі;
- динамічній, коли звітна інформація вміщується у створені локальні OLAP-куби, записані на електронні носії інформації або надіслані користувачам Комплексної системи електронною поштою.

Динамічні звіти на основі OLAP-кубів можуть бути створені як безпосередньо в середовищі Business Intelligence, так і за допомогою спеціально налаштованих зведених таблиць Microsoft Excel. Їх застосування надає користувачам свободу вибору у відповідних вимірах та показниках при здійсненні аналізу та створює можливість виконання самостійних розрахунків додаткових показників.

З метою практичної апробації Комплексної системи та представлення можливостей її використання при здійсненні моніторингу авторами виконано аналіз останніх змін у системі соціальних виплат, зокрема, за такими її видами, як допомога малозабезпеченим сім'ям та допомога сім'ям з дітьми. Для цього було налаштовано окремі динамічні електронні звіти, інформаційну базу яких становлять дані форми №1-ДСД «Звіт про надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» та форми №2 «Звіт про державну допомогу сім'ям з дітьми». У створених динамічних звітах передбачено можливість швидкого

доступу та перегляду інформації за наступними показниками: чисельність одержувачів допомог, середні розміри допомог, а також обсяги їх фінансування. За окремими видами допомог автоматично налаштовані аналітичні динамічні таблиці та діаграми, які можуть швидко та легко змінюватись залежно від потреб користувача та обраних параметрів зведеної динамічної таблиці.

Сформована зведена таблиця, яка вміщує дані щодо кількості сімей, яким було призначено державні соціальні допомоги малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми, свідчить про протилежні тенденції в їх динаміці протягом 2006–2010 рр. (табл. 1).

Чисельність сімей-одержувачів допомоги малозабезпеченим сім'ям зменшилась із 775,1 тис. сімей у 2006 р. до 253,4 тис. сімей у 2010 р., тобто на 67,3%. Найбільшою мірою за цей період скоротилась чисельність сімей-одержувачів, що складаються з 3 осіб – на 80%, а найменшого скорочення зазнала категорія сімей-одержувачів, що складаються з 5 і більше осіб – на 34,8%. Це спричинило відповідні зміни у структурі сімей-одержувачів за їх складом, які свідчать про посилення адресності при призначенні допомоги малозабезпеченим сім'ям. Якщо у 2006–2007 рр. допомогу переважно одержували сім'ї, що складаються з 2-ох осіб, то, починаючи з 2008 р., переважну частину допомоги отримували сім'ї з 5-ти та більше осіб.

На противагу допомозі малозабезпеченим сім'ям загальна кількість одержувачів державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми протягом 2006–2010 рр. зросла більш ніж вдвічі. Зростання відбулось майже за всіма її видами, окрім допомоги одиноким матерям, чисельність яких скоротилась на 6,3%. Найбільшою мірою зросла кількість сімей, яким призначено допомогу на дітей до досягнення ними 3-річного віку (на 304,8%), що пов'язані з підвищенням народжуваності протягом досліджуваного періоду. Саме цей вид допомоги є найбільш поширеним у структурі чисельності одержувачів.

Можливості Комплексної системи дозволяють легко побудувати будь-які аналітичні динамічні звіти відповідно до заданих параметрів. Так, на основі внесеної до бази даних інформації було автоматично побудовано графічний звіт щодо середніх розмірів державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми, дані якого відображають їх поступове зростання протягом 2006–2010 рр. (рис. 3). Найбільшою мірою зростав середній розмір допомоги малозабезпеченим сім'ям – майже в 7,4 рази, в результаті чого у 2010 р. в розрахунку на одну сім'ю-одержувача за місяць було виплачено 767,8 грн. Серед допомог сім'ям з дітьми найбільше зростання за вказаний період відбулось у середніх розмірах допомоги по опіці та піклуванню. Якщо у 2006 р. кожен одержувач допомоги по опіці та піклуванню отримував у середньому 411,27 грн., то у

Таблиця 1

Кількість сімей-одержувачів державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми в Україні у 2006–2010 рр., одиниць

	2006	2007	2008	2009	2010	Привієт 2010/2006, %
Допомога малозабезпеченим сім'ям	775 096	590 497	459 796	382 108	253 388	-67,3
у т. ч. за їх складом:						
з 1 особи	31 479	29 138	26 668	19 830	13 587	-56,8
з 2 осіб	216 032	158 752	110 440	91 905	52 203	-75,8
з 3 осіб	181 557	130 598	96 155	65 330	36 251	-80,0
з 4 осіб	191 240	142 077	107 975	80 213	50 371	-73,7
з 5 та більше осіб	154 788	129 932	118 558	124 830	100 976	-34,8
Допомоги сім'ям з дітьми	830 736	1 349 365	1 147 151	1 379 953	1 784 110	114,8
у т. ч. за видами допомог:						
до досягнення 3-річного віку	295 498	827 584	571 999	794 880	1 196 262	304,8
одиноким матерям	251 945	227 854	206 578	241 367	236 069	-6,3
по вагітності та пологах	227 356	237 555	261 058	259 107	261 448	15,0
по опіці та піклуванню	55 937	56 372	107 516	84 599	90 331	61,5

Джерело: база даних Комплексної системи моніторингу та прогнозування соціальних виплат

2010 р. ця сума вже становила 1308,63 грн., тобто збільшилась більш ніж у 3 рази.

Середні розміри найбільш поширеного виду соціальних допомог серед його одержувачів – допомоги на дітей до досягнення ними 3-річного віку – хоч і зросли майже вдвічі протягом досліджуваного періоду, проте все ще залишаються надто низькими (257,53 грн. у 2010 р., або 30% прожиткового мінімуму для дітей до 6 років) та неспроможними надати належну підтримку тимчасово позбавленим можли-

вості працювати батькам. Аналогічною є ситуація і з допомогою одиноким матерям.

Дані сформованого динамічного графічного звіту за показником обсягів фінансування державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми відображають їх різноспрямовану зміну протягом 2006–2010 рр. (рис. 3). Загальний обсяг фінансування допомоги малозабезпеченим сім'ям протягом 2006–2010 рр. мав нестабільну та стрибкоподібну динаміку: відбувалось його скорочення порівняно з

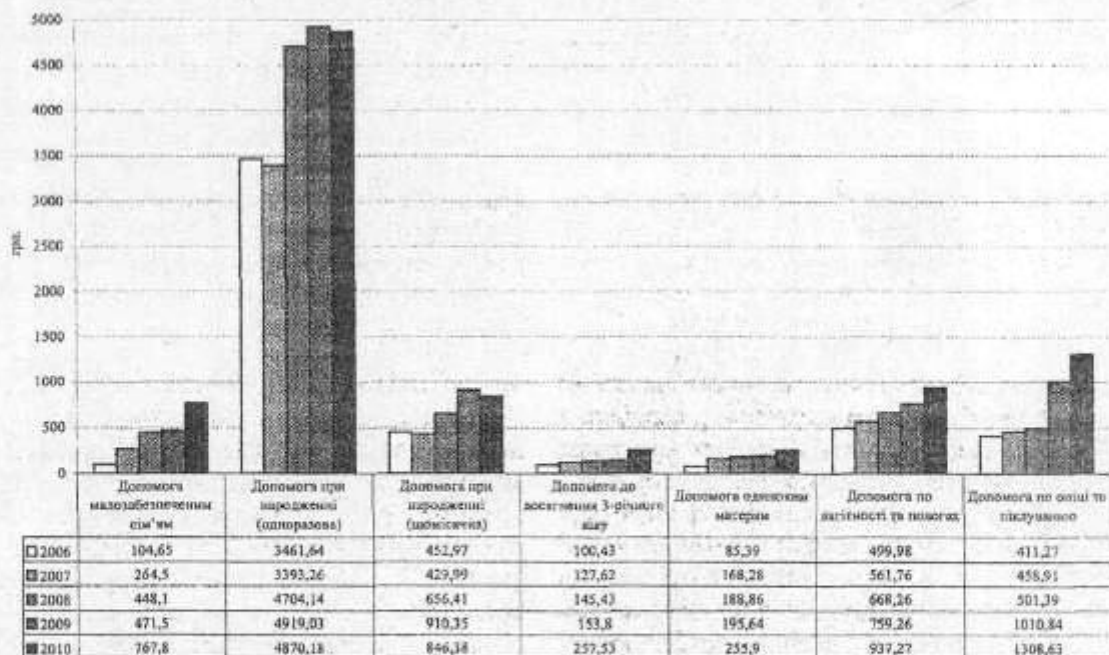

Рис. 2. Середні розміри державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми в Україні у 2006–2010 рр., грн.

Джерело: База даних Комплексної системи моніторингу та прогнозування соціальних виплат

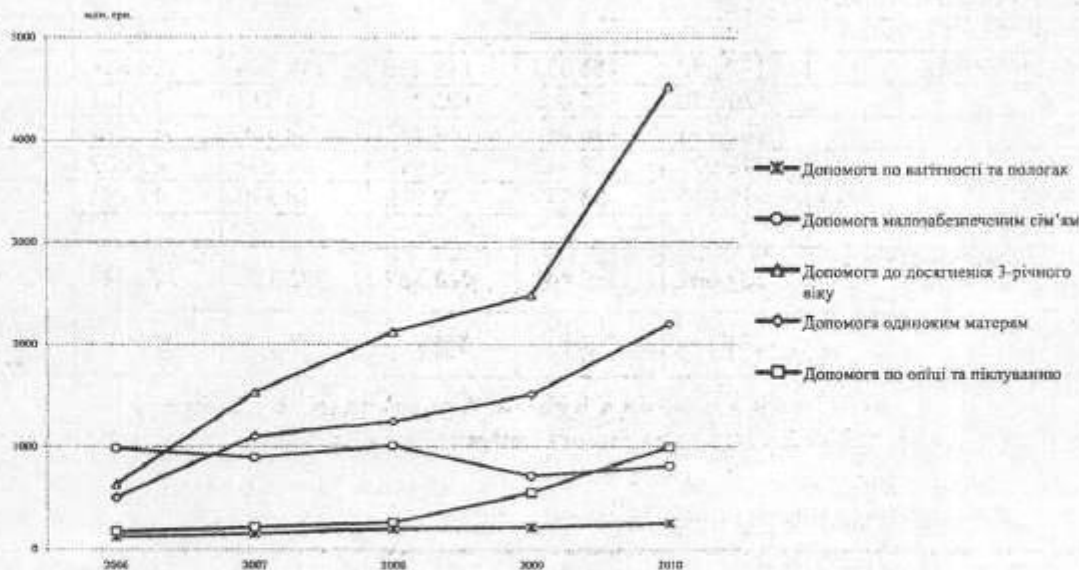

Рис. 3. Фінансування державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми в Україні у 2006–2010 рр.

Джерело: База даних Комплексної системи моніторингу та прогнозування соціальних виплат

попереднім роком у 2007 та 2009 рр. та, навпаки, зростання у 2008 та 2010 рр. В цілому протягом досліджуваного періоду обсяг фінансування цього виду соціальної допомоги скоротився на 17,6% і склав у 2010 р. майже 813 млн. грн. Така тенденція пояснюється стабільним скороченням кількості отримувачів допомог та стрибкоподібним підвищенням середніх розмірів допомог.

Обсяги фінансування державних соціальних допомог сім'ям з дітьми стабільно зростали у відповідь на підвищення як середніх розмірів допомог, так і розширення кола їх одержувачів, однак пропорції динаміки цих показників є непропорційною. Найбільше зростання обсягів фінансування відбулось на забезпечення виплати найбільш поширеного виду допомог – по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку (більш ніж у 7 разів). Натомість, на виплату допомоги по опіці та піклуванню, середні розміри яких зросли найбільше, обсяги фінансування збільшились менш ніж в 5 разів. Найменше зростання обсягів фінансування відбулось на забезпечення виплати допомоги по вагітності та пологах (на 108%).

Таким чином, використання технології побудови динамічних звітів на основі Комплексної системи дозволило здійснити порівняльний аналіз державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми, а також виявити певні взаємозв'язки в динаміці кількості сімей-одержувачів, середніх розмірів та загальних обсягів фінансування, які спрямовуються на виплату цих видів соціальних допомог. Наступним етапом роботи з досліджуваними видами соціальними допомогами має стати оцінювання ефективності запроваджених змін в організаційно-фінансовий механізм їх забезпечення, розробка коригувальних заходів та передбачення їх потенційних наслідків за допомогою

виконання стимуляційних прогнозних розрахунків на основі моделі соціальної економіки України «податки-видатки» створеної Комплексної системи.

Висновки. Комплексна система моніторингу та прогнозування соціальних виплат є сучасною інноваційною управлінською соціальною технологією, яка відповідає всім сучасним вимогам та критеріям оптимізації. Її використання органами державного управління в процесі розробки та впровадження заходів соціальної, фінансової та економічної політики дозволяє оперативну їх оцінювати, зокрема здійснювати:

- комплексний аналіз стану соціальної сфери загалом та окремих її частин, а також моніторинг соціальних процесів;
- аналіз бюджетних асигнувань на різноманітні соціальні виплати, пільги та послуги, кількості та контингенту фактичних і потенційних одержувачів виплат, пільг та послуг, середніх розмірів виплат та загальних обсягів фінансування;
- прості і складні прогнозні та симуляційні розрахунки та формування сценаріїв розвитку у сфері соціальних виплат у коротко- та середньостроковій перспективі;
- підготовку статичних чи динамічних аналітичних звітів.

Ефективність Комплексної системи виявляється, з одного боку, у її простоті, зручності експлуатації та оперативності, що забезпечує економію часу та фінансових витрат, а з іншого, – у її надійності, гнучкості та життєздатності в умовах мінливого зовнішнього середовища. Підтримка операційної спроможності Комплексної системи дозволить покращити ефективність соціальної політики, зокрема за рахунок оптимізації параметрів системи соціального захисту.